

DİRENMENİN ESTETİĞİ'NİN TÜRKİYE'DE ALIMLANIŞI

Çağlar Tanyeri

(Goethe-Institut, YKY, İsveç Konsolosluğu işbirliğiyle: Yazı ve Filmleriyle Peter Weiss, 6 Mayıs 2006)

Benden önceki değerli konuşmacılar Direnmenin Estetiği ile ilgili pek çok önemli bilgiyi bizlerle paylaştılar. Ben de konuşmamda bu çetin romanın Türkiye'de şimdiye kadar kimler tarafından nasıl alımlandığını anlatmaya çalışacağım. Bunu yaparken de hem sözlü hem de yazılı kaynaklardan yararlanacağım. Tabii bu kaynaklardan yararlanarak ortaya koyabileceğimiz sonuçlar, romanın hakiki okurlarının tepkisini temsil etmez, ama en azından kısmi bir yaklaşımı görebilmemizi sağlar. Aslında bu toplantının kendisi de doğrudan alımlama sürecinin bir parçası, yani benim bu sunuşum sizlerden romanla ilgili gelen tepkilerle de beslenecek ve zenginleşecek diye düşünüyorum.

Çevirmenler, yani ben ve Turgay Bey açısından romanın alımla süreci bundan yaklaşık 8 yıl önce metni bir çeviri projesi olarak gündeme aldığımızda başlamıştı. Dolayısıyla hem çeviriye geçmeden önce hem de çeviri sırasında romanı orijinal metni tanıyanlarla dar bir çevrede tartışma fırsatını elde etmiştik. Türkiye'de bu romanın nasıl okunabileceğine ilişkin yürüttüğümüz tahminler de doğal olarak bu tartışmanın bir parçasıydı, hatta belki de çeviri açısından en önemli parçasıydı. Çünkü Türkiye'deki okurun okuma alışkanlıkları, beklentileri de göz önünde bulundurulmalı, metin mümkün olduğunca anlaşılır ve okunur kılınmalıydı. Bu açıdan çeviri öncesinde ortaya attığımız sorulara, sözgelimi '*Direnmenin Estetiği'nin* Türkiye'de potansiyel okuru kim olacaktır', 'Romanın gönderme yaptığı siyasal, edebi ve sanatsal alan Türkiye'de ne kadar tanınmaktadır', '*Direnmenin Estetiği* konuları, temaları ve anlatım biçimleri bakımından çağdaş Türk romanının normlarına ne ölçüde eklemlenmekte ve ne ölçüde bu normlardan ayrılmaktadır' gibi sorulara kendimizce cevap aradık, yani metnin bir bakıma çeviri açısından çözümlemesini yapmaya çalıştık. Tabii bu soruların yanıtları çeviri kararlarımızı yönlendirmesi açısından önem taşıyordu. Özetlemek gerekirse bir yandan metnin karmaşıklığını ve inceliklerini çeviride de yansıtmaya öte yandan anlaşılabilirliği ve akıcılığı gözetmeye özen gösterdik.

Roman yayınlandıktan sonra da merakla gelecek tepkileri, yorumları, izlenimleri beklemeye başladık. Roman hakkında yazılan yazılara geçmeden önce

İstanbul Üniversitesi Çeviri bölümünde 17 Nisan'da yapılan bir toplantıdan kısaca söz etmek istiyorum. Yaklaşık 20-25 kişinin katıldığı bu toplantının son derece canlı geçtiğini ve metnin pek çok boyutuyla tartışıldığını söylemeliyim. Birkaç noktaya değinecek olursam bu toplantıda roman, sanat tarihine yaklaşımı, aydınlar/estetik/ve işçi sınıfı arasında kurduğu ilişki, romanın baş figürü Ben anlatıcının gelişimi, eylem akışı ve üstdil, aydınların tarihsel açmazı, P.W'ın sol siyasetle hesaplaşması ve pozisyonu, metindeki sanat yapıtlarının işlevi, işçi sınıfının metinle kurabileceği olası okuma ilişkisi, metnin politik bir teori iddiasıyla ortaya çıkıp çıkmadığı, figürlerin geleneksel roman tipleri ya da karakterlerine aykırılığı açısından tartışıldı. Ama alımlama süreci açısından en çarpıcı görüşlerden birisi, romanın okuyucuya hiç nefes aldırmadığı, boşluk bırakmadığı ve bu yönüyle de aslında roman formunu, romanın bütün olanaklarını zorlayıp tükettiği ve bildik ölçülerin dışında kaldığı yolundaydı.

Şimdi de roman hakkında çeşitli yayın organlarında yayınlanmış olan yazılara değinmek istiyorum. İlk tepki beklenmedik bir biçimde Sabah Gazetesi yazarlarından Umur Talu'nun Dipsiz Kuyu adlı köşesinde yazdığı *Karıncalar* başlıklı yazısıyla geldi. Beklenmedik diyorum, çünkü romanın günlük bir gazetede köşe yazısına konu olacağını tahmin etmiyorduk. Nitekim bu yazı doğrudan *Direnmenin Estetiği* üzerine değil, daha çok karınca metaforuyla çevirmenlerin emeğine, hatta nafile emeğine değinen bir yazı. Aslında iki romandan söz ediyor, bunlardan birisi son günlerde çok tartışılan ve çeviri açısından gündeme oturan bir roman, Celal Yardımcı'nın Georg Perec'den çevirdiği Kayboluş, diğeri de *Direnmenin Estetiği*. Ama yine de yazı *Direnmenin Estetiği*'nin okunmasıyla ilgili önemli bir saptama yapıyor: **“(…)Çok çok çoğumuz bu kitaplara elini bile sürmeyecek. Yazarın şunca aklına, ruhuna, eserin zamanı aşan yolculuğuna ve karınca çevirmenlerin onları buraya kazandırmak uğruna giriştikleri onlarca yıllık dil ve mana savaşlarına inat...(…) Olsun, hani bir gün eliniz değebilsin diye, ‘karıncalar’ onları size taşıdı!”** Yani bir çevirmen olarak dil-içi çeviri yapacak olursam Umur Talu, kardeşim Türkiye’de bu kadar dert, sıkıntı arasında kim oturup da bu romanı okur diyor.

Bir diğer yazı Radikal Kitap'ta Ömer Türkeş imzasıyla çıktı, yazının başlığı *Avrupa Entelektüelinin Kırılma Noktası*. Ömer Türkeş bu yazısında metnin **“ansiklopedik”** özelliğine rağmen **“roman estetiğinin ihmal edilmemiş”** olduğundan, **“Weiss’in bilgilenmenin, düşünmenin ve eylemin diyalektiğini çok iyi yansıtmış”** olduğundan, Türkiye için **“gecikmiş bir roman”** olduğundan söz ettikten sonra romanın okunmasıyla ilgili şöyle bir tahmin yürütüyor: **“Muhallif siyasi**

hareketlerin marjinalleştigi, milliyetçiliğin ulusalcılık adı altında hortladığı, kültür, sanat ve edebiyat tartışmalarının cılızlaştığı, sinema izlemenin ya da roman okumanın hoşça/boşça zaman geçirme pratiğine indirgendiği günümüzde, ***Direnış Estetiği* korkarım hak ettiği ilgiyi bulamayabilir.** Ömer Türkeş'in Türkiye'deki okuma pratiği ve bu pratiğin içinde *Direnmenin Estetiği*'nin kaplayacağı yer aısından söyledikleri sanırım Umur Talu'nun gözlemiyle aynı çizgide. Öte yandan yazı **“romanın gündeme getirdiği siyasi meselelerin özellikle sosyalistler için hala çok önemli”** olduğunu vurguluyor ve romanı etkileyici bulunduğunu belirtiyor: **“Her ne kadar sonradan edinilmiş bir sol perspektifle yazıldığı açıkça belli olsa bile, *Direnmenin Estetiği* söz konusu hayal kırıklığını yaratan sosyalizm adına yapılmış hataları bireysel ve toplumsal etkileriyle birlikte ama bir roman kurgusu içerisinde canlandırmasıyla etkileyici.”**

Bir başka yazı Virgül'de Bülent Danışoğlu imzasıyla yayınlandı, yazının başığı *Direnış ve Yenilgi*. Bülent Danışoğlu yazısına Peter Weiss'a teşekkür ederek başıyor ve Türkiye'deki okuma pratiğine ilişkin Ömer Türkeş'inkine benzer bir gözlem yapıyor: **“Galiba Peter Weiss'a, 2006 Türkiye'sinde öncelikle romanın iddialı bir tür olduğunu hatırlattığı için teşekkür etmek gerekiyor. İncir çekirdeğini doldurmaz sorunlarını roman biçiminde kamuoyuna açıklama cüretini gösterenler ile romanı, henüz televizyon dizisine dönüştürülmemiş bir hoşça vakit geçirme aracı olarak görenler keşke *Direnmenin Estetiği* ile ilgilenseler. Peter Weiss dünyaya söyleyeceği önemli şeyler olduğunu düşünen büyük romancıların geleneğini sürdürüyor. Direnme üzerine, bir yaşam boyu öğrendiklerini ve düşündüklerini ortaya koyarken, bunun gerektirdiği estetik formu titizlikle oluşturuyor. (...)Yaşamı boyunca sosyalizm mücadelesinin içinde yer almış bir yazarın, ömrünün son döneminde en çok yenilgi üzerine düşünmesi ve yenilginin nedenlerini araştırması, sosyalizmi iyice modası geçmiş ve tarihin çöp sepetine atılmış bir dünya görüşü olarak nitelendirmeyen herkesi derinden ilgilendirecektir.”** Bu yazının özellikle kurgusuna değinmeyi değer buluyorum, çünkü yazının kurgusu romanın baştan sona ve dikkatle okunduğunu gösteriyor. Romanın eylem örgüsü romandan seçilen bolca ama çok yerinde alıntılarla yansıtılmış, bu alıntıların arasına da Danışoğlu'nun gözlemleri ve değerlendirmeleri serpiştirilmiş. Başka bir deyişle bu yazıda Bülent Danışoğlu kendisi konuşmaktan çok sağlam bir kolajla metni konuşturuyor ve tanıtıyor. Yazı řu sözlerle sona eriyor: **“*Direnmenin Estetiği* Weiss'ın direnişinin bir parçası. Yenilgisinin hikâyesini direnmeyi**

sürdüreceklere anlatıyor.” Böylece yenilgiyi vurgularken bunun son nokta olduğunu düşünmediğini de belirtmiş oluyor.

Kaçakyayın’da çıkan Gültekin Emre imzalı yazının başlığı *Nedim Gürsel, Türkan Saylan, Direnmenin Estetiği, Soruşturma ve Evet*. Başlıktan da anlaşıldığı gibi bu yazı birkaç yazarı ve birkaç metni bir arada ele alıyor. *Direnmenin Estetiği* ile ilgili bölümde çevirmenlerin romana koydukları önsözden alıntılar yapmakla yetinmiş Gültekin Emre. Ancak okumayla ilgili ironik bir cümle eklemeyi de ihmal etmemiş: **“Direnmenin Estetiği her eve gerekli bir kitap olmasa da, her aydının kütüphanesinde bulunacak bir kitap diye düşünüyorum.”**

Cumhuriyet Kitap’ta çıkan yazının başlığı *Estetik Meseleler Daima Politik Meselelerdir*, yazarı Mediha Göbenli. Mediha Göbenli *Direnmenin Estetiği*’nin **“tarihsel hakikati bulma çabasının ürünü”** olduğunu, **“yazarın çıkış noktasının tarihsel bilinç kazandırmak ve bunları belleğe kazımak”** olduğunu söylüyor ve Weiss’in estetik anlayışının geleneksel estetik anlayıştan farklı olduğunu vurguluyor: **“Dolayısıyla bu estetik sadece sanatsal kategorileri kapsamaz, toplumsal ve siyasal birikimleri de içerir. Weiss’in romanında hem tarihsel ve siyasal olaylar, hem de sanat eserleri üzerinden (...) geçmişte yaşanmış dehşet, acılar ve direniş belleklere işlenir. Bu vahşete, sınıflı toplumların şiddet yapılarına, insanın insan üzerindeki tahakkümüne karşı Weiss çözüm olarak sanat, bilim ve emeğin gücünü önerir.”** Mediha Göbenli metnin konusuna ve tematik ayrıntılarına girdikten ve yazarın edebi yönteminden söz ettikten sonra yazısının sonunda romanın Türkiye’de okunmasıyla ilgili diğer yazarlardan farklı bir görüş öne sürüyor: **“Son olarak bu romanın Türkiye’de incelenip tartışılmasını, tarihsel deneyimlerin gözden geçirilip okurların sınıfsal algılama güçlerinin pekiştirilmesini ümit etmek pek de ütöpik olmasa gerekir.”** Böyle söyleyerek meseleye diğer yazarlardan çok daha iyimser baktığını da göstermiş oluyor.

Sabah Kitap’ta yayınlanan *Direnmenin Estetiği’nde Kurucu Öğeler ve Diyalektik Anlatım Stratejisi* başlıklı yazı Çağlar Tanyeri’ye, yani bana ait. Bu yazı romanın konularından, temalardan çok, biçimi üzerinde duran, konuların, temaların nasıl dile getirildiğini irdelemeye çalışan bir yazı. Yazıda kısaca eylem akışından ve zaman çatısından söz edildikten sonra metnin önemli kurucu öğelerinden birisi olan Ben Anlatıcının aktör ve anlatıcı olarak çifte işlevi ele alınıyor. Diğer figürlerin metne **“algı, anımsama ve tartışma boyutlarıyla”** girdikleri, **“bu elemanların montaj ve çağrışım teknikleriyle birleştirildikleri ve böylece ortaya romanın karmaşık**

bütünselliğinin” çıktığı vurgulanıyor. Diyalektik anlatım stratejisinin Peter Weiss’da temel yazma yöntemi olarak ortaya çıktığına değiniliyor. Böylece metnin biçimsel özelliklerinden yola çıkılarak Peter Weiss’ın bir yazar olarak sorunsallaştırıcı, mesafeli ve eleştirel bir tutumu benimsediği, dolayısıyla romanın ucu açık bir yapı sergilediği iddia ediliyor.

Sabah Kitap’ın aynı sayısında ek olarak Figen Yanık’ın çevirmenlerle yaptığı, *Peter Weiss’ı Çevirmek* başlıklı bir söyleşi yayınlandı. Burada da ortak bir çeviri projesi fikrinin nasıl oluştuğu, çevirmenlerin nasıl bir yolculuktan geçtiği, ikili çeviri yapmanın avantajları ve dezavantajları gibi konular tartışıldı.

Yazılı Kaynaklar (tarih sırasına göre):

Çevirmenlerin Önsözü (Çağlar Tanyeri/Turgay Kurultay), *Direnmenin Estetiği/Peter Weiss*, YKY Kasım 2005

Karıncalar/Umur Talu, *Sabah Gazetesi*, 14 Aralık 2005

Avrupa Entelektüelinin Kırılma Noktası/A. Ömer Türkeş, *Radikal Kitap*, 30 Aralık 2005

Estetik Meseleler Daima Politik Meselelerdir/Mediha Göbenli, *Cumhuriyet Kitap*, 5 Ocak 2006

Direnmenin Estetiği’nde Kurucu Öğeler ve Diyalektik Anlatım Stratejisi/Çağlar Tanyeri, *Sabah Kitap*, 18 Ocak 2006

Peter Weiss’ı Çevirmek/ Çevirmenlerle Röportaj: Figen Yanık, *Sabah Kitap*, 18 Ocak 2006

Direnış ve Yenilgi/Bülent Danışoğlu, *Virgöl*, 18 Şubat 2006

Nedim Gürsel, Türkan Saylan, *Direnmenin Estetiği*, *Soruşturma ve Evet*/Gültekin Emre Kaçak Yayın, Nisan 2006, sayı: 36